

ΤΑ ΜΠΛΟΚΑ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΑΣΚΗΣΗ Η' ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ;¹

Νικόλαος Κ. Παπαδόπουλος, Διδάκτωρ Νομικής, Δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω

1. Τα “μπλόκα” των αγροτών στην ελληνική πραγματικότητα

Την τελευταία εικοσαετία τείνει να παγιωθεί στην κοινωνική πραγματικότητα μία ιδιαίτερη μορφή συνδικαλιστικής κινητοποίησης των αγροτών για τη διεκδίκηση της ικανοποίησης επαγγελματικών αιτημάτων τους, κυρίως οικονομικής φύσεως, από την εκάστοτε Κυβέρνηση και την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Συγκεκριμένα, ομάδες αγροτών εμποδίζουν τη διεξαγωγή των συγκοινωνιών σε συγκεκριμένα σημεία του οδικού δικτύου, τοποθετώντας καθέτως στους οδικούς άξονες τους γεωργικούς ελκυστήρες τους και παρεμποδίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη διέλευση των οχημάτων από το συγκεκριμένο σημείο. Πρόκειται για τα -κατά το κοινώς λεγόμενο- “μπλόκα” των αγροτών². Αυτές οι παρεμποδίσεις των συγκοινωνιών, ιδίως στις εθνικές οδούς, διεξάγονται, ως προς τη διάρκειά τους και τον τόπο τελέσεώς τους, κατά τη βούληση αυτών που τις διενεργούν. Κατά τεκμήριο αντίκεινται στη βούληση και στην επιθυμία αυτών που χρησιμοποιούν το οδικό δίκτυο της χώρας και επιθυμούν να διέλθουν από τα σημεία που έχουν διενεργηθεί τα “μπλόκα”, τα οποία αναμφίβολα περιορίζουν την ελευθερία μετακινήσεως. Περαιτέρω, τα “μπλόκα” αναποφεύκτως έχουν δυσμενή επίδραση στον τουρισμό, στο εμπόριο και γενικότερα στην εθνική οικονομία.

2. Η υπαγωγή των “μπλόκων” των αγροτών στην αντικειμενική υπόσταση ποινικού αδικήματος

Κατά των αγροτών που διενεργούσαν μπλόκα, δηλαδή αποκλεισμούς των οδών με τους γεωργικούς ελκυστήρες τους, ήδη από τότε που πρωτοεκδηλώθηκε αυτή η μορφή κινητοποίησης, ασκήθηκαν ποινικές διώξεις με βάση το άρθρο 292 του Ποινικού Κώδικα που μέχρι προσφάτως τυποποιούσε ως ποινικό αδίκημα την παρακώλυση συγκοινωνιών ως εξής : “1. Όποιος με πρόθεση παρεμποδίζει τη λειτουργία κοινόχρηστης εγκατάστασης που εξυπηρετεί τη συγκοινωνία και ιδίως σιδηροδρόμου, αεροπλάνου, λεωφορείου, ταχυδρομείου που προορίζονται για κοινή χρήση τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών.2. Αν η πράξη τελέστηκε από αμέλεια, επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι έξι μηνών.”³.

Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 431 του Ποινικού Κώδικα, “όποιος παρεμποδίζει χωρίς δικαίωμα την κυκλοφορία σε τόπους κοινής χρήσης στη στεριά ή στα ύδατα ή με

¹ Το άρθρο βασίζεται σε ομιλία στο 3ο ετήσιο επιστημονικό συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων (ΕΕΔ) σε συνεργασία με τον ΔΣΗ τον Απρίλιο του 2016 στο Ηράκλειο Κρήτης και θα δημοσιευτεί και στο Βιβλίο του Συνεδρίου

² Η λέξη “μπλόκο”, λέξη της δημοτικής, προέρχεται από το ρ. “εμπλέκω”. Στη νεοελληνική γλώσσα, το “μπλόκο” δήλωνε την πολιορκία βλ. ενδ. Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη (με οδηγό το έργο Ν. Κυριαζίδη: Τα Ελληνικά του Μακρυγιάννη με τον υπολογιστή (1992) τ. Ε' σ. 1550). Κατά τη διάρκεια της γερμανοϊταλικής κατοχής, “μπλόκα” διενεργούσαν οι κατοχικές δυνάμεις για τη σύλληψη πολιτών, συνήθως τυχαίως διερχομένων, οι οποίοι είτε αποστέλλονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης στη Γερμανία είτε κρατούνταν στις φυλακές για να ανακριθούν ή και να θανατωθούν.

³ Η αρχική διατύπωση του άρθρου 292 ΠΚ ήταν η ακόλουθη : “Όποιος με πρόθεση παρεμποδίζει τη λειτουργία κοινόχρηστης εγκατάστασης που εξυπηρετεί τη συγκοινωνία και ιδίως σιδηροδρόμου, αεροπλάνου, λεωφορείου, ταχυδρομείου που προορίζονται για κοινή χρήση τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών”. Οι λέξεις “ή τηλεφώνου” αφαιρέθηκαν με το άρθρο 9§2 του ν. 3674/2008 και με έναρξη ισχύος την 1-9-2008.

οποιοδήποτε τρόπο διαταράσσει ή θέτει σε κίνδυνο την ασφάλειά της τιμωρείται με πρόστιμο ή με κράτηση μέχρι δύο μηνών, αν άλλη διάταξη δεν τιμωρεί βαρύτερα την πράξη αυτή”. Η πταισματική παράβαση του άρθρου 431ΠΚ έχει επικουρικό χαρακτήρα και είναι εφαρμοστέα στις περιπτώσεις που η παρεμπόδιση της κυκλοφορίας δεν συνιστά παρεμπόδιση κοινόχρηστης εγκαταστάσεως, δηλαδή τεχνικής υποδομής, που εξυπηρετεί τη συγκοινωνία⁴.

Δυνάμει του άρθρου 27 του ν. 4356/2015, το άρθρο 292 του Ποινικού Κώδικα αντικαταστάθηκε ως εξής: “1. Όποιος με πρόθεση παρεμποδίζει τη λειτουργία κοινόχρηστης εγκατάστασης που εξυπηρετεί τη συγκοινωνία και ιδίως αυτοκινητοδρόμου, σιδηροδρόμου, αεροπλάνου, λεωφορείου, ταχυδρομείου ή τηλεγράφου που προορίζονται για κοινή χρήση τιμωρείται με φυλάκιση έως ένα (1) έτος. 2. Αν η πράξη της παραγράφου 1 είχε σημαντική διάρκεια επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι τρία(3)έτη”.

Επίσης, με το άρθρο 28 του ίδιου νόμου τέθηκε στο άρθρο 289 του Ποινικού Κώδικα εδάφιο που έχει ως εξής: «Το δικαστήριο, όσον αφορά τα πλημμελήματα του άρθρου 292 ή την πράξη του άρθρου 431, δύναται να απαλλάξει το δράστη από την ποινή, εφόσον η παρεμπόδιση είχε ασήμαντη διάρκεια ή ο δράστης τέλεσε την πράξη για την προάσπιση ευρύτερου κοινωνικού συμφέροντος».

Εν όψει των ανωτέρω κανόνων ποινικού περιεχομένου, τα “μπλόκα” των αγροτών απαγορεύονται και τιμωρούνται με βάση την κοινή νομοθεσία. Συνιστούν πράξεις “πολιτικής βίας” με διεκδικητικό χαρακτήρα από πρόσωπα που διατείνονται ότι έχουν νομιμοποιούνται προς τούτο είτε στα πλαίσια ασκήσεως των συνταγματικών δικαιωμάτων τους είτε ως έσχατο μέσο για τη διεκδίκηση των “δικαίων” (κατ' αυτούς) αιτημάτων τους⁵.

3. Η συνταγματική κατοχύρωση της ελεύθερης μετακινήσεως με τη χρήση του οδικού δικτύου της χώρας

Η ελεύθερη μετακίνηση και η κυκλοφορία με τη χρήση του οδικού δικτύου, του σιδηροδρομικού δικτύου, της ναυσιπλοΐας και της αεροπλοΐας κ.λπ. συνιστά έκφανση του θεμελιώδους δικαιώματος του καθενός να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας (5§1Σ), αλλά και έκφανση της προσωπικής ελευθερίας (5§3Σ).

Τα “μπλόκα”, επομένως, συνιστούν περιορισμό του δικαιώματος ελεύθερης μετακινήσεως όλων εκείνων που επιθυμούν να διέλθουν και κωλύονται να διέλθουν από τα σημεία που εγκαθίστανται τα εμπόδια. Ως περιορισμός θεμελιώδους δικαιώματος δεν είναι σύμφωνος με το σύστημα “περιορισμού των περιορισμών”, πρωτίστως διότι δεν είναι σύμφωνος με τις προϋποθέσεις του περιορισμού που θέτει η διάταξη του Συντάγματος που κατοχυρώνει το δικαίωμα, δεδομένου ότι οι φορείς του δικαιώματος, επιθυμώντας να διέλθουν από τα σημεία που εγκαθίστανται τα μπλόκα δεν παραβιάζουν δικαιώματα άλλων ούτε το Σύνταγμα ούτε τα χρηστά ήθη. Περαιτέρω, τα “μπλόκα” δεν διενεργούνται βάσει νόμου, και μάλιστα νόμου αντικειμενικού και απρόσωπου, αλλά αντιθέτως συνιστούν πράξη παράνομη και απαγορευόμενη από την κοινή νομοθεσία.

4. Η erga omnes ισχύς του δικαιώματος ελεύθερης μετακινήσεως

⁴ Υποστηρίχθηκε ότι η παρακώλυση της συγκοινωνίας στους αυτοκινητοδρόμους δεν πληροί την αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος του 292ΠΚ (μέχρι την τροποποίηση του άρθρου αυτού με το άρθρο 27 ν. 4356/2015), για τον λόγο ότι οι αυτοκινητόδρομοι δεν συνιστούν “κοινόχρηστη εγκατάσταση” που εξυπηρετεί τη συγκοινωνία. Κατά την κρατούσα άποψη, όμως, ο αυτοκινητόδρομος συνιστά κοινόχρηστη εγκατάσταση και όποιος παρεμποδίζει την κυκλοφορία στους αυτοκινητοδρόμους τελεί το αδίκημα του άρθρου 292ΠΚ, βλ ΕφΠατρών 1964/1999 ΠοινΔνη 2000, ΑΠ 162/2001 ΠοινΔνη 2001 σελ. 478επ., ΑΠ 162/2001 ΝοΒ 2001 σ. 1355επ., ΑΠ 203/2001 ΠοινΔνη 2001 σελ. 478, ΟλΑπ 11/2001 ΝοΒ σελ. 168 επ., ΑΠ 595/2015 ΝΟΜΟΣ.

⁵ Βλ. Ν. Κουράκης: Περί πολιτικής βίας από πολίτες στην Ελλάδα σήμερα, ΠοινΧρ 2012 σελ. 82.

Αποδέκτες του δικαιώματος ελεύθερης μετακινήσεως είναι τόσο το Κράτος όσο και οι ιδιώτες, δεδομένου ότι η λιμπεραλιστική θέση ότι αποδέκτες των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι μόνον το Κράτος είναι πια ξεπερασμένη⁶, ενώ πλέον κατά το άρθρο 25§1εδ.γ' Σ (μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001), τα θεμελιώδη δικαιώματα ισχύουν και στις ιδιωτικές σχέσεις στις οποίες προσιδιάζουν.

Συνεπώς, και οι αγρότες που εγκαθιστούν “μπλόκα” είναι υποχρεωμένοι να σέβονται το δικαίωμα ελεύθερης μετακινήσεως όλων όσων επιθυμούν να διέλθουν από τα σημεία όπου εγκαθιστούν τους γεωργικούς ελκυστήρες τους, περιορίζοντας το δικαίωμα ελεύθερης μετακινήσεως.

5. Συνιστούν τα “μπλόκα” των αγροτών εκδήλωση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι;

Σύμφωνα με το άρθρο 11 του Συντάγματος, “*οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνέρχονται ήσυχα χωρίς όπλα*”. Το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα τελεί α) υπό την επιφύλαξη υπέρ της διοικητικής αρχής, δεδομένου ότι, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, “*μόνο στις δημόσιες συναθροίσεις μπορεί να παρίσταται η αστυνομία*” (εδάφιο α'), αλλά και β) υπό την επιφύλαξη του νόμου, δεδομένου ότι “*οι υπαίθριες συναθροίσεις μπορούν να απαγορευτούν με αιτιολογημένη απόφαση της αστυνομικής αρχής, γενικά, αν εξαιτίας τους επίκειται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, σε ορισμένη δε περιοχή, αν απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής, όπως νόμος ορίζει*”.

Η έννοια του χρησιμοποιούμενου στο άρθρο 11§1 Σ όρου “ήσυχα” δεν μπορεί να εξαντλείται στην απλοϊκή εξήγηση “χωρίς θόρυβο”, αλλά εμπεριέχει την απαίτηση για παράλειψη κάθε ενέργειας που διαταράσσει την ζωή της κοινωνίας και παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων⁷. Συνεπώς, όταν συνέρχονται κάποιοι για να εμποδίσουν την ελευθερία μετακινήσεως όλων όσων διέρχονται από συγκεκριμένο σημείο δεν συνέρχονται “ησυχώς” και συναφώς δεν δρουν μέσα στα πλαίσια ασκήσεως του κατά το άρθρο 11§1Σ θεμελιώδους δικαιώματος. Τα μπλόκα των αγροτών, λοιπόν, στον βαθμό που συνιστούν συνάθροιση ομάδων επαγγελματιών για την παρεμπόδιση της ελεύθερης μετακινήσεως όλων των υπολοίπων κείνται εκτός του πεδίου προστασίας του δικαιώματος του συνέρχεσθαι.

Mutatis mutandis, τα μπλόκα των αγροτών δεν μπορεί να νοηθούν ότι αποτελούν άσκηση του κατά το άρθρο 11 της Ε.Σ.Δ.Α. δικαιώματος “παντός προσώπου” “εις την ελευθερίαν του συνέρχεσθαι ειρηνικώς”. Το δικαίωμα αυτό κατά την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου επιτρέπεται να υπαχθεί σε περιορισμούς προβλεπόμενους από τον νόμο και αποτελούντες αναγκαία μέτρα σε δημοκρατική κοινωνία για την εθνική ασφάλεια, τη δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξεως και πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία της υγείας ή της ηθικής ή την προστασίαν των δικαιωμάτων ή ελευθεριών των τρίτων.

6. Συνιστούν τα “μπλόκα” των αγροτών εκδήλωση του δικαιώματος ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας;

Στο άρθρο 5 §1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται το θεμελιώδες δικαίωμα του καθενός να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, υπό τρεις όρους :α) να μην προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων, β) να μην παραβιάζει το Σύνταγμα, γ) να μην παραβιάζει τα χρηστά ήθη. Επομένως, εφόσον οι αγρότες με

⁶ Βλ. Γ. Κασιμάτης: Συνταγματικό Δίκαιο ΙΙ-Οι λειτουργίες του Κράτους (1981) σ. 14-15, Τζ. Ηλιοπούλου-Στράγγα: Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975 (1990) σ. 58-60, Α. Μανιτάκης: Η τριτενέργεια μια περιττή για την ελληνική έννομη τάξη έννοια στον τόμο του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του Ανθρώπου, σελ. 289-320.

⁷ Βλ. και Χρυσόγονος: Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα (2006) σελ. 482, Π. Δαγτόγλου: Συνταγματικό Δίκαιο-Ατομικά Δικαιώματα (2005) σελ. 830-831 §§1004

τα “μπλόκα” προσβάλλουν το θεμελιώδες δικαίωμα μετακινήσεως όλων των υπολοίπων που επιθυμούν να διέλθουν από το σημείο όπου διενεργείται το “μπλόκο” δεν ασκούν το κατά το άρθρο 5§1Σ δικαίωμά τους, αλλά εκδηλώνουν συμπεριφορά κειμένη εκτός του πεδίου προστασίας της συνταγματικής αυτής διατάξεως.

7. Συνιστούν τα “μπλόκα” των αγροτών εκδήλωση συνδικαλιστικής ελευθερίας ή του δικαιώματος συλλογικών διαπραγματεύσεων ή απεργίας;

Αναμφισβήτητα τα “μπλόκα” των αγροτών δεν αποτελούν εκδήλωση του θεμελιώδους κοινωνικού δικαιώματος των συλλογικών διαπραγματεύσεων, όπως αυτό καλύπτεται από το πεδίο προστασίας του άρθρου 22§2 του Συντάγματος, που ορίζει ότι: *“Με νόμο καθορίζονται οι γενικοί όροι εργασίας, που συμπληρώνονται από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας συναπτόμενες με ελεύθερες διαπραγματεύσεις, και, αν αυτές αποτύχουν, με τους κανόνες που θέτει η διαιτησία”*. Τα “μπλόκα των αγροτών” δεν αποτελούν μορφή ελεύθερης διαπραγματεύσεως, κατά την έννοια του Συντάγματος, αφού: α) Με τον όρο “διαπραγμάτευση” ο συντακτικός νομοθέτης εννοεί τη διαπραγμάτευση μεταξύ των εκπροσώπων των εργαζομένων και των εκπροσώπων των εργοδοτών, ενώ το Κράτος δεν μπορεί να νοηθεί ως “εργοδότης” των αγροτών, οι οποίοι είτε ασκούν ελεύθερο επάγγελμα είτε είναι μισθωτοί ιδιωτών. β) Τα “μπλόκα των αγροτών” δεν μπορούν να νοηθούν ως “ελεύθερη” διαπραγμάτευση, δεδομένου ότι στην έννοια της “ελεύθερης” διαπραγμάτευσης εμπεριέχεται η απαγόρευση χρήσεως παράνομων ή αθέμιτων μέσων, ενώ η προσβολή θεμελιώδους δικαιώματος τρίτων (εν προκειμένω του δικαιώματος μετακινήσεως) συνιστά πρωτίστως αθέμιτο μέσο και περαιτέρω μέσο παράνομο δεδομένου ότι η παρακώλυση συγκοινωνιών τιμωρείται ποινικώς.

Επίσης, τα “μπλόκα των αγροτών” δεν μπορούν να υπαχθούν στην κατά το άρθρο 23§1Σ προστασία της συνδικαλιστικής ελευθερίας, δεδομένου ότι με τη συνταγματική αυτή ρύθμιση θεσπίζεται ρητή υποχρέωση του Κράτους για θετική και αποτελεσματική προστασία των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων που προστατεύονται με βάση τις διεθνείς συμβάσεις εργασίας και την κοινή νομοθεσία, ενώ το θετό δίκαιο (διεθνές και εσωτερικό) δεν κατοχυρώνει κινητοποιήσεις όπως τα “μπλόκα”, αλλά αντίθετα τις αντιμετωπίζει ως απαγορευόμενη και παραβατική συμπεριφορά.

Οπωσδήποτε, τα “μπλόκα” δεν συνιστούν άσκηση του κατά το άρθρο 23§2Σ δικαιώματος της απεργίας, δεδομένου ότι κείται εκτός των εννοιολογικών ορίων της αποχής από την εργασία.

8. Συνιστούν τα “μπλόκα” των αγροτών εκδήλωση του δικαιώματος-καθήκοντος αντιστάσεως;

Στην ακροτελεύτια διάταξη του Συντάγματος, ήτοι σε αυτήν της τέταρτης παραγράφου του άρθρου 120, καθιερώνεται το δικαίωμα-καθήκον αντιστάσεως ως εξής: *“Η τήρηση του Συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων, που δικαιούνται και υποχρεούνται να αντιστέκονται με κάθε μέσο εναντίον οποιουδήποτε επιχειρεί να το καταλύσει με τη βία”*. Τα “μπλόκα” των αγροτών δεν μπορεί να νοηθεί ότι συνιστούν άσκηση αυτού του θεμελιώδους δικαιώματος-καθήκοντος ούτε εκδήλωση πατριωτισμού που καθιστά θεμιτή τη χρήση ακόμη και καταρχήν παράνομων μέσων, δεδομένου ότι προϋπόθεση για την άσκηση αυτού του θεμελιώδους δικαιώματος-καθήκοντος τίθεται από το ίδιο το Σύνταγμα η απόπειρα βίαιης καταλύσεως του Συντάγματος⁸. Ως “κατάλυση του Συντάγματος” εννοείται η συνολική κατάργησή του και δεν αρκεί η παραβίαση επιμέρους διατάξεών του. Ο όρος “[να το καταλύσει] με τη βία” δηλώνει ότι η απόπειρα καταλύσεως του Συντάγματος πρέπει να γίνεται με τη χρήση όπλων και παρά τη θέληση της πλειοψηφίας του ελληνικού λαού, δηλαδή να έχει τη μορφή πραξικοπήματος στο εσωτερικό της

⁸ Βλ. Κουράκης (2012) σελ. 84-85.

χώρας ή εισβολής από το εξωτερικό . Καμία από τις παραπάνω προϋποθέσεις δεν υφίσταται, για να βρουν θεμελίωση στο άρθρο 120§4 του Συντάγματος τα “μπλόκα” των αγροτών. Ακόμη κι η επίκληση συνταγματικών δικαιωμάτων ή συμφερόντων που εδράζονται στο Σύνταγμα από τους εκπροσώπους των αγροτών απέχει πολύ από την απόπειρα καταλύσεως του Συντάγματος με τη βία, η οποία δικαιολογεί την άσκηση του δικαιώματος αντιστάσεως στην καταπίεση.

9. Η υποχρέωση του Κράτους να προστατεύσει με θετικά μέτρα το δικαίωμα ελεύθερης μετακινήσεως που προσβάλλεται από τα μπλόκα των αγροτών

Από τις διατάξεις του Συντάγματος της Ελλάδος που κατοχυρώνουν ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και από τις -παρομοίου περιεχομένου- διατάξεις ιδίως των δυο πιο σημαντικών διεθνών συμβάσεων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, τις οποίες έχει κυρώσει η Ελλάδα και έχουν ισχύ υπέρτερη της κοινής νομοθεσίας στο εσωτερικό του ελληνικού κράτους (σύμφωνα με το άρθρο 28§1 του Συντάγματος), δηλαδή της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (η οποία κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974) και του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (το οποίο κυρώθηκε με τον ν. 2462/1997), προκύπτει η συνταγματική και υπερνομοθετική υποχρέωση του Κράτους να προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα με μέσα θετικής προστασίας⁹. Μεταξύ των μέσων θετικής προστασίας συγκαταλέγεται η τυποποίηση μορφών προσβολής των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως εγκληματικών πράξεων, η επιβολή των προσηκουσών ποινών στους δράστες, η εκτέλεση των ποινών 10 , η πρόβλεψη μέσων αστικής αποκαταστάσεως των θυμάτων των προσβολών, η επαρκής αστυνόμευση για την αποτροπή των προσβολών κλπ. Η επιλογή των μέσων θετικής προστασίας καταλείπεται στον εσωτερικό νομοθέτη, ο οποίος διαθέτει , κατά την παγία νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, “περιθώριο εκτιμήσεως” (margin of appreciation) για την επιλογή των μέσων θετικής προστασίας, ώστε να επιτυγχάνεται η επιδιωκομένη αποτελεσματική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός της επικράτειας¹¹.

Εξάλλου, στα πλαίσια του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, τα κράτη-μέλη

⁹ Από τη διεθνή βιβλιογραφία βλ. ιδίως P.van Dijk-G.van Hoof : Theory and Practice of the European Convention on Human Rights ,third edition (1998) σελ.74-77,D.J.Harris-M.O’ Boyle, C.Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights (1995) σελ.12-15,J.G.Merrills: The development of international law by the European Court of Human Rights (1993) σελ.98-122. Από τη σχετική νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου βλ. ιδίως Guerra v. Italy [GC] (Preliminary Objections), judgment of 19/02/1998,Reports 1998-I, §§57-60 (ιδίως) (παραβίαση από το ιταλικό Κράτος του άρθρου 8 ΕΣΔΑ, διότι δεν έλαβε τα απαιτούμενα θετικά μέτρα για να αποτραπεί η μόλυνση της ατμόσφαιρας μιας πόλης από την έκλυση τοξικών αερίων (ιδιωτικής βιομηχανίας) , von Hannover v. Germany, no. 59320/00, 24/06/2004 (μη σωστή στάθμιση από τα γερμανικά δικαστήρια του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής της προσφεύγουσας και της ελευθερίας του τύπου), Craxi (No.2) v. Italy , no. 25337/94, §§ 68-76, 17/07/2003. Από την ελληνική βιβλιογραφία βλ. Ν. Κουράκης: Εγκληματολογικοί ορίζοντες τ.Α' (Ιστορική και θεωρητική προσέγγιση), σελ. 159-166, όπου ανάπτυξη για το δικαίωμα του πολίτη στην ασφάλειά του. Από τη σχετική ελληνική βιβλιογραφία συνταγματικού δικαίου βλ. περαιτέρω Γ. Βλάχος :Η κοινωνιολογία των δικαιωμάτων του ανθρώπου (1976) σελ. 118, Γ. Κασιμάτης: Σύνταγμα και κοινό δίκαιο, στον τόμο «Η επίδραση του Συντάγματος του 1975 επί του ιδιωτικού και επί του δημοσίου δικαίου» (1975) σελ. 145, Κασιμάτης-Μαυριάς: Ερμηνεία του Συντάγματος Ι, :Άρθρο 1 (Κασιμάτης) σελ. 110§150. Ως προς το ίδιο ζήτημα (προστασία των ατομικών με θετικά μέτρα από το Κράτος) βλ. την ΟΛΑΠ 40/1998 ,NoB 1999 (47) σελ. 753.

¹⁰ Στα πλαίσια του κλάδου του ποινικού δικαίου και της εγκληματολογίας προβάλλεται ως δικαιολογητικός λόγος για τον οποίο νομιμοποιείται η κρατική εξουσία να επαπειλεί, επιβάλλει και εκτελεί ποινές στη σύγχρονη εποχή η προστασία της κοινωνίας (ή σημαντικών τμημάτων της) από *προσβολές των βασικών της αξιών*. Βλ. Ν. Κουράκης: Θεωρία της Ποινής-Μια εισαγωγή (2008) σελ. 54-55. Φυσικά, μεταξύ των βασικών αξιών της κοινωνίας συγκαταλέγονται τα θεμελιώδη δικαιώματα . Βλ. Κουράκης ο.π. σελ. 55.

¹¹ P.van Dijk-G.van Hoof: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights (1998) σελ.82-93,D.J.Harris-M.O’ Boyle,C.Warbrick: Law of the European Convention on Human Rights (1995) σελ.19-20,J.G.Merrills:The development of international law by the European Court of Human Rights (1993) σελ. 151-175, C. Ovey: The Margin of Appreciation and Article 8 of the Convention, HRLJ vol.19, 1998, σελ. 10, Ι. Σαρμάς: Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής-Αναλυτική μελέτη των μεγάλων θεμάτων (1998) σελ. (ιδίως) 43-44 .

υποχρεώνονται να λαμβάνουν θετικά μέτρα για την προστασία των θεμελιωδών ελευθεριών της Ενώσεως και ιδίως της ελευθερίας του εμπορίου¹².

Στην Ελλάδα, τα “μπλόκα των αγροτών” τείνουν την τελευταία εικοσαετία να προσλάβουν τα χαρακτηριστικά ενός παράδοξου και οιονεί ... “θεσμικού” φαινομένου. Η εκάστοτε αντιπολίτευση σπεύδει να συνηγορήσει υπέρ των “μπλόκων” ή και να παρακινήσει τους αγρότες να προβούν σε τέτοιου είδους κινητοποιήσεις, ενώ η εκάστοτε κυβέρνηση αποφεύγει να λάβει προληπτικά ή κατασταλτικά μέσα κατά των “μπλόκων” φοβούμενη το πολιτικό κόστος, δηλαδή τη μείωση της εκλογικής επιρροής της στις ομάδες αυτών που διενεργούν τους αποκλεισμούς των οδών και, ακολούθως, της εκλογικής δυνάμεώς της. Η Βουλή στο παρελθόν έχει θεσπίσει διά νόμου, ήτοι δυνάμει του άρθρου 25 του ν. 2721/1999, την υφ' όρον παραγραφή των αδικημάτων αυτών που τελέσθηκαν πριν από τον Μάρτιο 1996. Τμήμα της νομολογίας έκρινε την προαναφερθείσα υφ' όρον παραγραφή ως αντισυνταγματική, για τον λόγο ότι συνιστούσε καλυμμένη αμνηστία, η οποία κατά το άρθρο 47§2 του Συντάγματος είναι επιτρεπτή μόνον για πολιτικά αδικήματα και εφόσον ψηφισθεί νόμος από τα δύο τρίτα του όλου αριθμού των βουλευτών¹³. Τελικώς η βάση του άρθρου 25 του ν. 2721/1999 υφ' όρον παραγραφή των αδικημάτων των άρθρων 290-292 ΠΚ κρίθηκε μη αντισυνταγματική από την Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, όμως με ισχυρή μειοψηφία¹⁴. Προσφάτως, η ελληνική κοινωνία βίωσε κατά τους μήνες Ιανουάριο-Φεβρουάριο 2016 τα “μπλόκα” των αγροτών, εν μέσω οικονομικής και δημοσιονομικής κρίσεως και ενώ τα “μπλόκα” αυτά επιβάρυναν περαιτέρω τη χειμαζόμενη ελληνική οικονομία και προκάλεσαν αντιδράσεις από επαγγελματίες στο εξωτερικό¹⁵. Ωστόσο, η ελληνική Κυβέρνηση εξήγγειλε την πρόθεσή της να θεσπίσει διά τυπικού νόμου και εκ νέου την υφ' όρο παραγραφή των σχετικών αδικημάτων.

Η Βουλή των Ελλήνων, τον Δεκέμβριο 2015, διά του άρθρου 28 του ν. 4356/2015 προέβλεψε ως λόγο δικαστικής αφέσεως της ποινής στις περιπτώσεις τελέσεως των αδικημάτων των άρθρων 292ΠΚ και 431ΠΚ α) την *ασήμαντη διάρκεια της παρεμποδίσεως και γ) τον σκοπό του δράστη να προασπίσει ευρύτερο κοινωνικό συμφέρον*¹⁶. Μετά τη θέσπιση του ν. 4356/2015 η ελληνική κοινωνία υπέστη τα συνεχή “μπλόκα” του Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου 2016.

Με αυτά τα δεδομένα, το ελληνικό Κράτος αναφορικά με την προστασία του δικαιώματος ελεύθερης μετακινήσεως στο οδικό δίκτυο της χώρας κινείται εκτός των ορίων του περιθωρίου εκτιμήσεως, το οποίο επιβάλλεται από το Σύνταγμα και τις διεθνείς συμβάσεις προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, για τη θετική προστασία του δικαιώματος ελεύθερης μετακινήσεως.

Με βάση το ίδιο κριτήριο, δηλαδή τη θετική προστασία του δικαιώματος μετακινήσεως, η απονομή αρμοδιότητας στον δικαστή να μην επιβάλει ποινή στον υπαίτιο των εγκλημάτων των άρθρων 292 και 431 ΠΚ, εφόσον κρίνει ότι υφίσταται η γενικόλογη και μάλλον αόριστη προϋπόθεση ότι “ο δράστης τέλεσε την πράξη για την προάσπιση ευρύτερου κοινωνικού συμφέροντος” μάλλον κείται εκτός του απονεμομένου στον νομοθέτη “περιθωρίου εκτιμήσεως” και συνιστά αθέτηση της συνταγματικής υποχρεώσεως προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η κρίση εάν οι συλλογικές πράξεις των παρακωλύοντων τις συγκοινωνίες αγροτών εξυπηρετεί ευρύτερο κοινωνικό συμφέρον, δηλαδή συμφέρον υπέρτερο των συμφερόντων της κοινωνικής τάξεως των αγροτών, προϋποθέτει πολιτικές σταθμίσεις στις οποίες δύναται να προβεί μόνον το δημοκρατικώς νομιμοποιούμενο σύνθετο όργανο της νομοθετικής λειτουργίας, δηλαδή η Βουλή με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Κρίνεται, μάλιστα, αμφίβολο εάν ο δικαστής του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου στα πλαίσια μίας δίκης δεκάδων κατηγορουμένων για τα αδικήματα των άρθρων

¹² βλ. ΔΕΕ απόφαση της 9-12-1997, Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Γαλλικής Δημοκρατίας (υπόθεση “ισπανικές φράουλες”), ΔΕΕ απόφαση 12-6-2003, C-112/00 (υπόθεση Schmidberger).

¹³ βλ. ΕφΠατρών 1964/1999 ΠοινΔικ 2000, ΑΠ 162/2001 ΠοινΔικ2001 σελ. 478επ., ΑΠ 162/2001 ΝοΒ 2001 σ. 1355επ., ΑΠ 203/2001 ΠοινΔνη 2001 σελ. 478.

¹⁴ ΟΛΑΠ 11/2001 ΝοΒ σελ. 168 επ.

¹⁵ Συγκεκριμένα, Βούλγαροι οδηγοί φορτηγών ως αντίδραση στα μπλόκα των αγροτών στην Ελλάδα παρεμπόδιζαν την κυκλοφορία των οχημάτων στο έδαφος της Βουλγαρίας, εγκαθιστώντας το δικό τους “μπλόκο”.

¹⁶ Βλ. ανωτέρω §2.

292ΠΚ και 431 ΠΚ , επικουρουμένων από τοπικούς πολιτικούς παράγοντες, οι οποίοι είναι συχνά παρόντες σε δίκες τέτοιου είδους, υπό την ιδιότητα των μαρτύρων ή των συνηγόρων, είναι εφοδιασμένη εν τοις πράγμασι με τα εχέγγυα να απορρίψει με τη δέουσα αιτιολογία τον αυτοτελή ισχυρισμό περί δικαστικής αφέσεως ποινής στις περιπτώσεις που η παρεμπόδιση δεν έχει ασήμαντη διάρκεια και δεν προασπίζει ευρύτερο κοινωνικό συμφέρον και ,ακολουθώντας, να επιβάλει την προβλεπόμενη από τον Νόμο ποινή , προστατεύοντας στα πλαίσια της γενικής και της ειδικής πρόληψης το δικαίωμα ελεύθερης μετακινήσεως όλων των υπολοίπων προσώπων που επιθυμούν να μετακινηθούν χρησιμοποιώντας το οδικό δίκτυο της χώρας.

10. Ζήτημα εφαρμογής της γενικής αρχής της απαγορεύσεως καταχρήσεως δικαιώματος

Υποστηρίχθηκε ότι τα “μπλόκα” των αγροτών συνιστούν απαγορευόμενη κατ' άρθρον 25§3Σ κατάχρηση δικαιώματος¹⁷. Συνεπέστερο με τη συστηματική ερμηνεία των διατάξεων που κατοχυρώνουν θεμελιώδη δικαιώματα θα ήταν να υποστηριχθεί ότι “τα μπλόκα” των αγροτών δεν αποτελούν καν άσκηση θεμελιώδους δικαιώματος, παρά συνιστούν εξ αρχής πράξη άδικη και απαγορευόμενη¹⁸.

Απαγορευόμενη κατάχρηση δικαιώματος θα μπορούσαν να συνιστούν άλλες συλλογικές πράξεις διαμαρτυρίας αγροτών ή επαγγελματιών στο οδικό δίκτυο όπως λ.χ. η προγραμματισμένη κυκλοφορία μεγάλου αριθμού οχημάτων (γεωργικών ελκυστήρων κλπ) σε στίχους επί οδού για μεγάλη απόσταση, η προγραμματισμένη διέλευση μεγάλου αριθμού οχημάτων, ποιμνίων ή αγελών ζώων από διασταυρώσεις κ.α.π., δηλαδή πράξεις καταρχήν νόμιμες αλλά δυνάμενες και ενδεχομένως αποσκοπούσες να προκαλέσουν δυσχέρεια και επιβράδυνση στην κυκλοφορία .

11. Τελική αποτίμηση-συμπεράσματα

Τα “μπλόκα” των αγροτών συνιστούν προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος ελεύθερης μετακίνησης με τη χρήση του οδικού δικτύου της χώρας. Τα κρατικά όργανα της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής λειτουργίας οφείλουν να λάβουν όλα τα δέοντα μέτρα για την πρόληψη αυτής της προσβολής και την επιβολή των δεουσών κυρώσεων στους παραβάτες.

Επειδή τα “μπλόκα” δεν μπορούν να υπαχθούν στο πεδίο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, δεν νοείται δυνατότητα σταθμίσεως από τον εφαρμοστή του Συντάγματος μεταξύ ενός δήθεν “δικαιώματος” κάποιων (αγροτών ή οποιωνδήποτε άλλων) να εγκαθιστούν “μπλόκα” και του συνταγματικώς κατοχυρωμένου δικαιώματος ελεύθερης μετακινήσεως εκείνων που επιθυμούν να διέλθουν από τα σημεία όπου παρεμποδίζεται η κυκλοφορία.

Για την πρόκληση αστικής ζημίας από τα “μπλόκα” ευθύνονται αστικώς στις περιπτώσεις παράνομων παραλείψεων (δηλαδή μη λήψεως των απαιτούμενων θετικών μέτρων αποτροπής) το Ελληνικό Δημόσιο (κατ' άρθρον 105ΕισΝΑΚ), αλλά και τα διενεργήσαντα τα “μπλόκα” φυσικά πρόσωπα. Η σχετική αγωγή κατά του Ελληνικού Δημοσίου ασκείται ενώπιον των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, ενώ η αγωγή κατά των φυσικών προσώπων που διενέργησαν την παρεμπόδιση της κυκλοφορίας η αγωγή ασκείται ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων.

Δεδομένου ότι τα “μπλόκα” των αγροτών ή οποιασδήποτε άλλων ομάδων ή επαγγελματιών τάξεων δεν συνιστούν άσκηση δικαιώματος, αλλά κείνται εκτός του πεδίου προστασίας θεμελιώδους δικαιώματος και συνιστούν πράξη άδικη και παράνομη, δεν μπορεί να θεμελιωθεί λόγος άρσεως του αδικού κατ' άρθρον 20 του Ποινικού Κώδικα ¹⁹κ.λπ.

Ιδιαίτερα δυσάρεστο είναι πως η επέμβαση του νομοθέτη στα άρθρα 292ΠΚ και 289ΠΚ

¹⁷ Βλ Ν. Κουράκης: Περί πολιτικής βίας από πολίτες στην Ελλάδα σήμερα, ΠοινΧρ2012 σελ. 83.

¹⁸ Υπενθυμίζεται ότι η άσκηση θεμελιώδους δικαιώματος είναι κάτι διαφορετικό από την πραγματική δυνατότητα τελέσεως κάποιας πράξεως.

¹⁹ Contra βλ Κ. Κοκκινάκης: Η σημασία του Δικαιώματος του Συνέρχεσθαι για την εφαρμογή του Ποινικού Δικαίου, ΠοινΔικ 2006 σελ. 1194-1201.

(μείωση του ανώτατου ορίου της επαπειλούμενης ποινής, κατάργηση της εξ αμελείας μορφής του αδικήματος, θέσπιση λόγων δικαστικής αφέσεως της ποινής) φαίνεται να ενθάρρυνε τους οργανωτές των αγροτικών ομάδων να προβούν -κατά τους μήνες Ιανουάριο-Φεβρουάριο 2016- σε νέο κύμα παράνομων κινητοποιήσεων τέτοιου είδους . Επαπειλείται, μάλιστα, η διάδοση της παράνομης αυτής πρακτικής και σε άλλες ομάδες προσώπων, δεδομένου ότι ήδη από τα μέσα Μαρτίου 2016, αλλοδαποί προσφυγές και μετανάστες έχουν εγκαταστήσει το δικό τους “μπλόκο” στα ελληνοσκοπιανά σύνορα και επί της σιδηροδρομικής γραμμής Αθήνας-Σκοπίων, παρεμποδίζοντας συνεχώς τη σιδηροδρομική συγκοινωνία για περισσότερο από έναν μήνα²⁰.

²⁰ Ήδη (22/4/2016) η δημόσια εταιρεία “ΤΡΑΙΝΟΣΕ Α.Ε.” καταγράφει ζημίες δύο εκατομμυρίων ευρώ , ενώ επίκεινται απολύσεις εποχιακού προσωπικού εφόσον το “μπλόκο” των αλλοδαπών συνεχισθεί.